

УДК 376.1-056.3:371.018.262

**ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З БАТЬКАМИ ДІТЕЙ,
ЩО НАВЧАЮТЬСЯ В УМОВАХ ОСВІТНЬОЇ ІНТЕГРАЦІЇ****Гноєвська О.Ю.**Інститут корекційної педагогіки та психології
НПУ імені М.П.Драгоманова

В статті розглядається проблема підготовки педагогів до роботи з батьками дітей, що навчаються в умовах освітньої інтеграції.

В статье рассматривается проблема подготовки педагогов к работе с родителями детей, обучающихся в условиях образовательной интеграции.

The article discusses the problem of preparing teachers to work with parents of children who are studying in terms of educational integration.

Ключові слова: інтеграція, освітня інтеграція, інтегроване середовище, особистісно-орієнтований підхід.

Ключевые слова: интеграция, образовательная интеграция, интегрированная среда, личностно-ориентированный подход.

Keywords: integration, educational integration, integrated environment, student-centered approach.

Підвищення кваліфікації сприяє вдосконаленню і росту професійної майстерності педагогів. Педагогічна діяльність – це завжди пошук нових форм, методів, засобів, технологій, незалежно від того, як називається цей процес, він нескінченний і системою освіти завжди затребуваний.

Інноваційні процеси розвиваються дуже стрімко, потреба педагогів в нових знаннях, підвищенні кваліфікації росте разом з ними. Інноваційна діяльність педагога стає одним із стратегічних напрямів в освіті та роботи сучасного навчального закладу в режимі стійкого розвитку, оскільки в цій діяльності викристалізуються ті напрями, які визначають обличчя сучасної освіти як «агента майбутнього».

Освітня інтеграція передбачає не лише активне включення і участь дітей, підлітків з особливостями розвитку в освітньому процесі дошкільної установи, школи, але більшою мірою перебудову усього процесу освіти як системи забезпечення освітніх потреб усіх дітей. З початку 90-х років ХХ ст. деякі освітні установи в Україні розпочали роботу в режимі інтеграції, проте системного впровадження інтегрованої освіти не сталося до теперішнього часу.

Освітня інтеграція, за визначенням В.І. Бондаря, – це процес і результат включення дітей з особливостями психофізичного розвитку та дітей, які не мають таких порушень до навчання в одному класі загальноосвітньої школи. Відповідно до потреб і можливості кожної дитини учитель такого класу за участі другого фахівця (корекційного педагога) забезпечує гарантовану підтримку тих, хто цього

потребує, здійснює особистісно-орієнтований підхід до організації їхньої навчальної діяльності. В основі такого навчання лежать принципи, які виключають будь-яку дискримінацію дітей, забезпечують однакове ставлення до всіх людей, створюють спеціальні умови для дітей, що мають особливі освітні потреби. Ці принципи спрямовані на підтримку таких дітей у навчанні і досягненні успіху, що дасть їм шанси і можливість для кращого життя. Інтеграція дітей в школи за місцем їх проживання – процес розвитку загальної освіти, який передбачає доступність навчання для всіх, у т.ч. й дітей з особливими освітніми потребами [2].

Принцип інтеграції лежить також в основі виховання та навчання дітей з тяжкими формами інтелектуальної недостатності, зокрема з синдромом Дауна. На даний час вважається, що можливості таких дітей недооцінювались в минулому, але насправді можна досягти великих успіхів у вихованні та навчанні. Завдяки програмам ранньої педагогічної допомоги дітям з психофізичними порушеннями, однією з яких являється програма «Маленькі сходинки» Університету Маккуері (Сідней) переведена та адаптована О.М.Мастюковою. Такі програми розраховані на роботу з дітьми групи ризику, починаючи з третього дня народження. Особливу увагу в реалізації цих програм відводиться батькам, які працюють з своїми дітьми під керівництвом фахівця. В зв'язку з цим взаємодія батьків та фахівців стає більш тісною та починається з перших днів життя дитини [6].

В сім'ях дітей з порушеннями розвитку перевагою досить часто є викривлений варіант

виховання, а саме – виховання культу хвороби, що несприятливо позначається на особистісному розвитку дитини та психологічному клімату всієї сім'ї. Більшість батьків витрачають свої зусилля на діагностику, обстеження захворювання дитини та медикаментозне лікування. Не рідко вони думають, що без зайвих зусиль, тільки з допомогою чарівних ліків або екстрасенса чи гіпнозу можна розвинути у дитини мислення, пам'ять, мовлення.

Однією з постійних помилок виховання – зниження вимог до дитини, закріплений за ним статус хворого, що несприятливо впливає на психофізичний розвиток. У процесі спілкування з батьками вирішується завдання формування позитивного образу дитини, сприйняття її такою, якою вона є насправді. У подальшому це допоможе зменшити тривожність і позитивізм батьків щодо ставлення їх до дитини, всилюватиме надію і віру на зміну ситуації на краще і відроджуватиме діяльнішу співпрацю із фахівцями. Батьки таких дітей часто перебувають у пригніченому стані, тому допомога їм полягає, перш за все, в тому, щоб вивести батьків із стану депресії, допомогти їм налагодити спілкування з дитиною.

Вкрай несприятливо впливають на розвиток хворої дитини стосунки між батьками, грубість та неповага одне до одного, скандали та бійки, надмірне опікування такої дитини. Таке виховання часто зустрічається в сім'ях дітей з церебральним паралічем. У цих випадках діти ростуть пасивними, несамостійними, невпевненими в собі, егоцентричними.

Батьків дітей з порушеннями розвитку необхідно підготувати до виховання дитини в сім'ї, що потребує затрати багатьох духовних та фізичних сил. Для цього потрібно, щоб протягом всього життя батьки дбали про фізичне здоров'я, душевний спокій і оптимізм своєї дитини. Важливо, щоб слова та вчинки батьків завжди могли бути прикладом для неї. Помилково батьки думають, що діти з особливостями розвитку багато чого не розуміють, але це не так. Перш за все батьки повинні виконувати всі обіцянки, дані дитині.

Несприятливі умови для розвитку дитини можуть скластися і в дитячому закладі, який він відвідує. В такому випадку слід порадитися з психологом закладу та психотерапевтом. Головне в тому, що до кожної дитини треба ставитися з повагою, незважаючи на її розумові здібності. Головним правилом сімейного виховання є попередження її дискомфортного стану, збудженості, страху, тривожності. Ставитися до таких дітей необхідно спокійно, рівно, доброзичливо, маючи на увазі те, що багато з них хворі і потребують допомоги та лікування невропатолога, а часто і психіатра.

Освітня інтеграція як процес навчання дітей з особливостями розвитку в освітніх установах загального типу нині знаходиться в центрі уваги. Це пов'язано з тим, що інтегроване навчання поширюється в Україні, але процес цей йде стихійно. В той же час особистісно-орієнтований підхід до змісту освіти і до методів навчання є закономірною умовою успішного його розвитку та реалізації. У цьому сенсі таке навчання може бути ефективним для частини дітей з психофізичними вадами, рівень розвитку яких відповідає віковій нормі або наближеним до неї.

Вочевидь, що це не стосується дітей з інтелектуальною недостатністю. Стосовно цієї категорії дітей можливе лише спільне перебування в освітній установі, спільне проведення дозвілля і різних заходів з дітьми, що не мають порушень у розвитку. Освітня інтеграція - не нова для України проблема. У дитячих садках і школах знаходиться багато дітей з особливостями розвитку. Ця категорія дітей украї різномірна. Умовно можна виділити декілька груп таких дітей :

- недіагностовані діти, їх перебування зумовлене тим, що відхилення в розвитку ще не виявлено;

- діти, батьки яких, знаючи про порушення розвитку в дитини, з різних причин наполягають на навчанні їх у звичайній, не спеціалізованій освітній установі. Коли спільне навчання проводиться лише за бажанням батьків, без урахування думки фахівців, воно доступне лише для незначної частини дітей. Більшість з них через декілька років «такого навчання», все більше відстають від своїх ровесників, поповнюють ряди «неуспішних» і з часом переводяться в спеціальні (корекційні) освітні установи або повністю «випадають» з системи освіти;

- діти, які відвідують спеціальні групи і класи в дитячих садках і школах. Навчання і виховання таких дітей здійснюється з урахуванням їх особливостей розвитку;

- діти, які в результаті тривалої корекційної роботи, що проводиться учителями-дефектологами і батьками, підготовлені до навчання в середовищі здорових однолітків. Проте і цим дітям потрібний кваліфікований і диференційований супровід.

При вирішенні питання щодо навчання дітей з особливостями розвитку в умовах освітньої інтеграції слід враховувати ряд показників, які умовно можна розділити на внутрішні і зовнішні. До зовнішніх показників відноситься система умов, в яких відбувається навчання і розвиток дитини, до внутрішніх - рівень її психофізичного і мовленнєвого розвитку. Та її відповідність пізнавальним можливостям і потребам, до внутрішніх – рівень психофізичного і мовленнєвого розвитку дитини.

До зовнішніх умов, які забезпечать ефективне навчання дітей з особливостями розвитку, відносяться:

- раннє виявлення порушень у розвитку і раннє включення дітей в систему корекційної освіти;
- готовність батьків до навчання дитини разом із здоровими дітьми та готовність до створення в сім'ї розвивального середовища;
- готовність суспільства в цілому до інтеграційних процесів, до здійснення і взаємодії з особами з обмеженими можливостями життєдіяльності;
- створення у загальноосвітній школі організаційних і педагогічних умов психологічного комфорту у новому середовищі.

До внутрішніх показників, сприяючих ефективній освітній інтеграції, відносяться:

- відповідність рівня психофізичного і мовленнєвого розвитку віковій нормі або наближення до неї;
- наявність у навчальному закладі спеціальних умов для опанування освітнім стандартом в передбачені терміни;
- психологічна і функціональна готовність дитини до навчання у загальноосвітньому закладі.

Реалізація зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку дитини може бути успішною за умови, коли батьки такої дитини з готовністю включаються до корекційного процесу, організованого групою спеціалістів різного профілю – психологом, корекційним педагогом, логопедом, соціальним педагогом. До їх компетенції входить не тільки стимулювання розвитку дитини, а й стимулювання, наскільки це можливо, відповідальності батьків за догляд, виховання власної дитини та включення їх в активну роботу з дітьми.

Головною ідеєю концепції сімейного виховання є досягнення гармонійного розвитку дитини з особливостями розвитку, максимальне зростання потенційних можливостей дитини та кожного члена сім'ї, успішна інтеграція як дитини так і сім'ї у сучасне суспільство.

Дослідження проблеми кадрового забезпечення інтегрованого навчання свідчить, що при деяких плюсах такої освіти, є досить мінусів, які можуть спричинити негативну динаміку розвитку дитини, якщо не буде організована відповідна педагогічна підтримка виховання і розвитку дитини в умовах сім'ї. Основною метою такої підтримки є допомога батькам у набутті навичок правильної взаємодії з дитиною, прийомів і способів корекційно-педагогічного впливу на неї з метою досягнення більшої самостійності і незалежності як дитиною, так і сім'єю в цілому. Усе це накладає величезну відповідальність на батьків, які повинні стати активними учасниками освітнього процесу, що

вимагає спеціальної підготовки до роботи з дітьми.

У зв'язку з цим нами розроблено програму підвищення кваліфікації модульного навчання **«Система роботи педагога з батьками в умовах освітньої інтеграції»** (72 ауд. години). Вона розрахована на керівників і фахівців органів управління освіти, освітніх установ, педагогів, корекційних педагогів, психологів, працюючих в умовах інтегрованого навчання та батьків.

Реалізація змісту програми забезпечується модульною структурою з урахуванням основних принципів:

системності і безперервності, що характеризує підвищення кваліфікації працівників освіти як складну цілісну взаємопов'язану систему, орієнтовану на досягнення конкретної цілі;

компетентнісного підходу, що передбачає орієнтацію на професійний досвід і особистісно-професійне вдосконалення;

мобільності, оперативності оновлення тематики цього курсу з урахуванням випереджаючого характеру навчальної діяльності.

Важливим аспектом у формуванні професійної компетентності в системі роботи педагога з батьками в умовах освітньої інтеграції являється практично-зорієнтований зміст і форми організації курсової підготовки. З метою встановлення зворотнього зв'язку із слухачами курсу, розроблені вхідне, проміжне і вихідне анкетування. Разом з традиційними формами вивчення цього курсу (лекційні, семінарські, практичні заняття та ін.) планується застосування мультимедійних технологій, передбачаючи обговорення і апробацію складних ситуацій (особистісного і професійного характеру), що реально склалися в практиці, виробляється оптимальна стратегія їх вирішення. При цьому в ході дискусії виявляються можливості опонентів/партнерів в аналогічних ситуаціях, і розробляється алгоритм їх вирішення - в цьому проявляється актуальність порушених, дискусійних проблем інтегрованого навчального процесу. Наявність цього чинника сприяє визначенню педагогом мотиваційно-змістової складової в системі професійної компетентності у роботі з батьками, що виховують дітей з особливостями розвитку.

Програма складається з чотирьох модулів:

1) **«Державна політика в сфері освітньої інтеграції»** - цей модуль включає опрацювання наступних питань: аналіз історії становлення і розвитку інтегрованої (інклюзивної) освіти у світі, виявлення проблем і шляхів їх розв'язання, вивчення сучасних концепцій інтегрованої освіти, огляд нормативно-правових

документів з питань виховання і навчання дітей з особливостями розвитку;

2) **«Теоретико-методологічні основи сімейного виховання»** - модуль містить: теоретичні аспекти сімейного виховання дітей з особливостями розвитку, перелік проблем, пов'язаних зі зниженням виховної ролі сім'ї, розкриває необхідність педагогічної освіти батьків дітей-інвалідів, дітей з особливостями розвитку, оскільки саме в сім'ї часто виникає психологічний конфлікт, коли члени сім'ї починають відчувати безрезультатність або малу ефективність своїх виховних зусиль. У даному контексті робота педагога з батьками стає не лише самоціллю, але і методом та засобом максимально можливого наближення дитини до норм психічного розвитку і здоров'я, соціалізації і адаптації. Так само розглядаються головні причини, що призводять до нерозуміння між педагогом і батьками.

3) **«Сучасні технології сімейного виховання дітей з особливостями розвитку, які сприяють ефективному навчанню, соціальній інтеграції і адаптації дитини в інтегрованому освітньому середовищі»** - цей модуль складається з двох розділів:

І розділ - розробка моделі педагогічного супроводу і надання допомоги батькам, які виховують дітей з особливостями розвитку; розкриття основних етапів роботи педагога з батьками; вивчення особливостей розвитку дітей і вибір освітнього маршруту, вивчення труднощів батьків у вихованні їх дітей, а так само профілактику, раннє виявлення і надання ранньої комплексної допомоги дітям з особливостями розвитку і педагогічного супроводу в питаннях виховання їх батьками.

ІІ розділ - освоєння організаційних та змістових форм надання педагогічної допомоги батькам, які виховують дітей з особливостями розвитку; вивчення ними педагогічної діагностики і консультування батьків, що виховують таких дітей, ознайомлення їх із технологіями взаємодії фахівців в організації просвітницької діяльності батьків в інтегрованому просторі.

4) **«Формування організаційно-методичних компетенцій педагога у супроводі батьків, що виховують дітей з особливостями розвитку в інтегрованому середовищі»** - модуль складається з двох розділів:

І розділ - включає огляд і аналіз науково-методичних, теоретичних джерел з проблем спільної роботи педагога з батьками, які виховують

дітей з особливостями розвитку. Висвітлюються питання планування роботи, оснащення кабінетів і проведення оглядів-конкурсів, підвищення кваліфікації педагогів шляхом їх участь в роботі метод/об'єднань, семінарах, конференціях в режимі онлайн, форумів, в дослідницькій діяльності, проектуванні і тощо.

ІІ розділ - присвячений питанням організації роботи педагога з батьками в умовах інтегрованого навчання – їх самостійна робота полягає в розробці сценаріїв батьківських зборів, днів відкритих дверей, свят і дозвілля, відкритих занять для батьків, оформленні інформаційних стендів для батьків, ознайомленні слухачів з авторськими програмами - (програма «Клуб сімейного спілкування», програми «Клас батьківської майстерності») і так далі. Перспективне планування роботи педагога з батьками, координування роботи по самоосвіті. Оцінка ефективності міждисциплінарного супроводу дітей з особливостями розвитку в освітній установі. Характеризуються основні напрями технології моніторингу ефективності взаємодії фахівців, педагогів, батьків і адміністрації всередині освітньої установ, які здійснюють інтегроване навчання.

Реалізація інтегрованої освіти прямо пов'язана з наявністю в країні налагодженої системи ранньої допомоги. Тільки діти, що отримали ранню комплексну допомогу, підготовлені значною мірою до навчання в умовах високих вимог освітнього середовища. І тут особливу роль відіграє повноцінне багате різноманітними контактами соціальне середовище, в якому батьки стають головними помічниками.

Педагогові, що здійснює таке навчання, доводиться мати справу з батьками, що перебувають на різних етапах адаптації дітей з особливостями розвитку. Йому важливо знати, наскільки готові батьки до обговорення своєї ситуації з іншими дорослими, як вони ставляться до інтегрованого навчання, які їх очікування, чи готові вони співпрацювати з психолого-медико-педагогічним персоналом освітньої установи.

Не менше уваги вимагають до себе батьки здорових дітей, страхи, сумніви, що виникають у них в умовах спільного навчання. Батьки виражають своє занепокоєння з приводу наслідування (у мовленні, в поведінці) дитини з особливостями розвитку, недостатній підготовці до навчання у масовій школі. Для попередження виникнення подібних установок педагогам необхідно свідомо сприяти зняттю бар'єрів і організувати співпрацю, взаємодія батьків дітей з різними пізнавальними можливостями.

У основі планування педагогом програми дій, орієнтованої на участь в ній батьків, лежить

процедура виділення ряду ключових положень, на яких вона повинна будуватися :

- Батьків необхідно стимулювати до набуття нових або поліпшення вже наявних навичок, які сприяють розвитку, вихованню і навчанню дітей. У цьому і закладена ідея про те, наскільки важливо для педагогів активно включати батьків до співпраці і конструктивного партнерства в навчанні.

- Батьки обов'язково знайдуть час для реалізації програми розвитку їх дитини, якщо ця участь буде для них особливо значущою. Усвідомлення, що це дозволить задовольнити їх власні потреби, інтереси і вимоги, сприятиме розвитку їх дитини.

- Вони наслідуватимуть рекомендації педагога у тому випадку, якщо ці рекомендації будуть особистісно-зорієнтовані на дитину.

- Батьки братимуть участь в створенні програми за умови щирого, шанобливого ставлення до них з боку педагогів.

- Батьки братимуть участь в реалізації програми навчання та розвитку дитини, якщо з ними працюватимуть спеціально підготовлені педагоги, що застосовують найбільш оптимальні методи роботи.

- У батьків, як і у дітей, свої потреби та інтереси. Тому чекати, що всі батьки відвідуватимуть групі заняття, теми яких не задовольняють їх потреби, не слід.

- У міру того, як батьки опановують знання і уміння щодо розвитку, виховання і навчання дітей, допомога і підтримка педагога зменшується, а рівень активності батьків зростає, що є свідченням набуття професійної компетентності.

- Педагогам, що здійснюють підготовку батьків необхідно дотримуватися наступних вимог:

- тренінг для батьків має бути максимально цілеспрямований та інтенсивний;

- підготовка може здійснюватися як в інтегрованій навчальній установі, так і вдома;

- перед батьками ставити такі навчальні завдання, які доступні та посильні для виконання;

- педагог використовує безперервну систему зворотнього зв'язку, яка дозволить йому контролювати процес навчання;

- мовлення педагога має бути максимально простим, подача матеріалу, вказівки і роз'яснення чіткими і зрозумілими, безвикористання складних професійних термінів.

Пропонована програма **«Система роботи педагога з батьками в умовах освітньої інтеграції»** спрямована на формування у педагогів компетентнісного підходу, системного мислення, стратегічного бачення, потреби в інновації, акцентує в свідомості членів сім'ї і суспільства в цілому ефективність психолого-педагогічних засобів розв'язання проблеми освітньої інтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар В.І. Неуспішність у навчанні учнів молодшого шкільного віку та умови їх подолання / Педагогічні і психологічні науки в Україні: Зб. наук. пр. до 15-річчя АПН України у 5 томах // Т. 3: Психологія, вікова фізіологія, дефектологія. – К.: «Пед. думка», 2007 – С. 285-296.
2. Бондар В.І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів для його реалізації // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. – Вип. 15, 2010 – С. 39-42.
3. Бондар В.І. Інклюзивне навчання як соціально-педагогічний феномен. Рідна школа. - № 3, 2011 – С.10-14.
4. Игнатова И.А. Как помочь родителям организовать конструктивное взаимодействие с ребенком / Воспитание школьников – 2008. - № 1.
5. Игнатова И.А. Педагогическое сопровождение родителей в воспитании детей с особенностями развития: Монография. – М.: АПК и ППРО, 2012.
6. Мاستюкова Е.М., Московкина А.Г. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. В.И. Селиверстова. – М.: Гуманит. изд. центр Владос, 2003. – 408 с.
7. Малофеев Н.Н. Западноевропейский опыт сопровождения учащихся с особыми потребностями в условиях интегрированного обучения / Дефектология. – 2005. - № 5.
8. Назарова Н.М. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения / Социальная педагогика. – М.: - 2010. - № 1.